

a hájit zájmy třídy, jejíž „... postavení a dějinné určení... vyjadřuje tendenci objektivních společenských procesů, tendenci směřující k integritě a k pokroku lidstva, vyplývající z vědecké analýzy společenských jevů a procesů.“¹

Dá-li se to tak říci, pak mezi „stereotypy“ Siráckého patří takový přístup k životu, v němž se člověk zcela a se vším, co v sobě nese, věnuje své práci. A čím více se obětuje své práci, tím více se emocionálně a intelektuálně angažuje za věc socialismu, tím více vstupuje do zápasů strany. Kdo sleduje Siráckého angažovanou publicistiku v posledních letech, potvrdí, že se v naší sociologii těžko najde tak vitální, houževnatý a současnosti mladý autor.

Stranická a profesionální odpovědnost je u A. Siráckého spojena s aktivitou, která jako by narůstala s rozsahem témat a zvětšovala svou intenzitu tam, kde hrozí infekce maloměstské indifferencí, kterou šíří ti, jejichž pravda se ukázala falzifikátem, deformací a zkreseným odrazem skutečnosti.

Bylo tomu tak tehdy, když psal prózu a kritické stati, ale i básně a eseje, jež bychom našli v *Pravdě chudoby*, na stránkách *DAVU*, *Tvorby* a jinde. Vznikaly v intelektuálním prostředí levicově orientovaných slovenských studentů, kteří se ve dvacátých letech v Praze seznamovali s marxistickou filosofií.

Krušná léta války, ilegální práce a konečně vědecko-pedagogická činnost na filosofické fakultě Komenského university v Bratislavě, koncipování prvních kroků marxistické sociologie v Sociologickém ústavu SAV, knižní a bohatá časopisecká publicistika ztvárnily, zhmotnily a naplnily teoretický postulat, který kdysi napsal jako své krédo: „Posláním vědce je účastněné hodnocení jevů a faktů, aktivní dotváření situací minulých a budoucích.“²

V úsilí za naplnění tohoto postulátu je Siráckého práce nutně součástí zápasů doby. Bojuje v rovině vědeckotechnických inovací proti klerofašistické ideologii luďactva, staví před adepty vědecké práce analýzy základních problémů přechodu od kapitalismu k socialismu, nenechává bez povšimnutí snad žádný z nazrálých problémů vědy a kultury v socialistickém Československu. Rozpracovává kategoriální aparát dialektického a historického materialismu a vědomě vstupuje do zápasu s klerofašistickou a buržoazní filosofií a sociologií. Je jedním z prvních, ne-li vůbec prvním z těch, kteří u nás začínají rozvíjet sociologii ne jako pozitivistickou, od hodnotících soudů oproštěnou teorii, ale jako marxistickou, teoreticko-empirickou vědu o společnosti.

Nejednou v úvahách o věcech dnešních a budoucích dokazuje, že rozvoj marxistické sociologie, má-li si uchovat serióznost a prin-

cipiálnost marxistické vědy, nelze oddělit od palčivých konkrétních a aktuálních otázek společenské a politické reality naší doby.

Žádnému z těch, kteří se věnují zevrubnému posouzení a ocenění teoretické produkce našich let, nemůže uniknout fakt, že to byl Andrej Sirácky, prostý, jemný, skromný a vzácný člověk, který formuloval základní postuláty rozvoje marxistické sociologie v Československu.

Karel Rychtařík

Kolegium pro filosofii a sociologii o životním způsobu

Kolegium pro filosofii a sociologii věnovalo své 5. řádné zasedání otázkám životního způsobu v socialistické společnosti. Podnětný materiál *Socialistický způsob života a zákonitosti jeho rozvoje* připravil s. Ivan Hruza.¹ V diskusi, jež reagovala zejména na pojetí některých základních teoretických otázek, tak jak je prezentovala zmíněná již studie, vystoupila řada členů kolegia a přizvaných hostů.²

Předseda kolegia s. L. Hrzal zdůraznil v úvodu společenskou závažnost problematiky i skutečnost, že již první etapa prací přinesla přes některé nedostatky, otevřené a diskusní problémy užitečné výsledky. Dokument předsednictva ústředního výboru strany o společenských vědách z května tohoto roku pozitivně oceňuje prognózu vývoje životního způsobu do roku 1990, zpracovanou kolektivem Ústavu pro filosofii a sociologii ČSAV ve spolupráci s Výzkumným ústavem životní úrovně, Československým výzkumným ústavem práce a Psychologickým ústavem ČSAV. Je však třeba jít dál, a to jak v teoretickém rozpracování otázek, tak ve vytyčení zásadních problémů, na jejichž hlubší objasnění bude třeba se v další etapě prací zejména koncentrovat.

* * *

Společensko-ekonomická formace a způsob života

Úvodní Hruzova studie postavila do centra pozornosti tuto otázku. „Vývoj způsobu života lidí obecně závisí konečností na vývoji společenské výroby, tj. na růstu výrobních sil a na vývoji výrobních vztahů. Proto konečností určující činností pro náplň způsobu života každého člověka je činnost, která mu poskytuje obživu a prostřednictvím které je tedy ať přímo, nebo nepřímo spjat s výrobním procesem, tj. i s tím souvisejícím postavením ve výrobních vztazích.“

Diskuse vnesla pak do tohoto problému některé zajímavé aspekty. Pro životní způsob a jeho proměny je rozhodující způsob výroby,

¹ Sirácky, A.: *Sociológia. Teorie, metódy, problémy*. Bratislava, SAV 1966, s. 57.

² Sirácky, A.: *Kultúra a mravnosť*. Bratislava, SAV 1949.

¹ S jeho zkráceným zněním se mohou čtenáři seznámit ve *Filosofickém časopisu* č. 6/1974.

² V diskusi vystoupili soudruzi: Ladislav Hrzal, Jindřich Filipce, František Charvát, Milan Matouš, Jaroslav Kučera, Jitřina Popelova, Ernest Magdolen, Miroslav Soukup, Bohumil Voborník, Blanka Filipcová.

chápaný ovšem jako dialektická jednotka výrobních sil a výrobních vztahů, jíž je, jak zdůraznil L. Hrzal, nepřiměřená jakákoli jednostranná absolutizace (jež je možná konečnou pouze v abstrakci). Je jistě třeba odmítnout v minulosti tak častou absolutizaci úlohy výrobních sil, avšak mnohem těžší je pozitivně řešit této složité otázky, jež by se při respektování určující úlohy výrobních vztahů vyhnulo absolutizaci v tomto směru.

Společensko-ekonomická formace, jejímž jádrem je výrobní způsob, determinuje způsob života kauzálně; schopnost odlišit kauzální vazby od vazeb pouze podmínkových má pro poznání, jež chce přispět k praktickému utváření života, mimořádný význam.

Vazba mezi způsobem výroby a způsobem života není však bezprostřední, je zprostředkována řadou mezičlánků, především prací, účastí na řízení, ekonomickými, urbanistickými procesy, růstem životní úrovně atd.; jestliže na jedné straně společensko-ekonomická formace je integrujícím poutem, jež vtiskuje všem těmto procesům a jejich fungování určité podstatné rysy a charakteristiky, je třeba důsledně zkoumat a poznávat i tyto procesy samé.

Jakmile se dobereme základních principů, je třeba nechat je „pracovat na analýze skutečnosti“, neboť jediné solidní znalost našeho života, stejně tak jako života v kapitalistických zemích, může vést k ideologicky účinné konfrontaci a akčně orientovanému poznání, zdůraznil J. Filipec. Přes dosažené výsledky zůstáváme často za skutečným vývojem života samého, v němž si razí cestu historicky jedinečná trajektorie, jíž představuje socialistický životní způsob.

* * *

Individuum a společnost v utváření života

Optika utváření lidského života vnáší — jak to potvrdila i diskuse — do této základní a přesto stále otevřené filosofické a sociologické tematiky nové tóny. Ač o tom někteří pochybují, jde skutečně o legitimní filosofické téma.

Problém životního způsobu je totiž neoddelitelně spjat s marxisticko-leninským pojetím člověka; v jistém smyslu je možno říci, že utváření socialistického způsobu života je vlastně praktickou prověrkou a rozvinutím Marxova konceptu člověka, jak uvedl J. Filipec. Nejde o realizaci jakéhosi archetypu člověka, jeho nemenné, jednou provždy určené esence, ale o proces formování života, v němž se ukazuje, co vlastně člověk je, vyjevují se a utvářejí jeho potence, různé mohutnosti, odhaluje se nenahraditelnost některých jeho stránek, to, v čem je jedinečný a čím se liší od všech ostatních jsoucen. Realizace socialistického způsobu života přispívá k rozpoznání a obohacení marxistického pojetí člověka, k uskutečnění zásad socialistického humanismu.

Někdy bylo zdůrazněno, že individuum je sice nositelem životního způsobu, hodnot

s ním spojených, ale rozhodující je, zda samo individuum je chápáno jako společenské. J. Kučera v souvislosti s úvodní studií I. Hružy doporučil „hlouběji propracovat vazby mezi podstatou individua a podstatou společensko-ekonomické formace“.

J. Popelová naznačila neobyčejnou plodnost historického přístupu ke zkoumání způsobu života v různých obdobích a společenských vrstvách; v určité vývojové fázi jsme si vytvořili bojový proletářský styl, spojený s jistým asketismem a maximálním kolektivismem. Byl to přitom neobyčejně bohatý životní styl. Určité nebezpečí přichází s obdobím blahobytu, spojeným se vznikem „měkčího“ způsobu života, jehož vzorem je často maloměstství.

* * *

Co je životní způsob

„Jestliže chceme přesněji vymezit pojem způsobu života, je nutné vyjít z toho, co to vlastně lidský život je. Možno jej charakterizovat asi takto: lidský život; to jsou mnohostranné lidské činnosti, jimiž se dané in-dividuum projevuje a jimiž se zároveň udržuje a obnovuje. Způsob života, to je tedy způsob uspořádání těchto činností, odpovídající konkrétně historickému charakteru dané společensko-ekonomické formace i třídnímu a sociálnímu postavení daného člověka v ní,“ píše I. Hruža.

Snaha po určitém kategoriálním vymezení a upřesnění, výrazně poznamenávající celou diskusi, odrazela do určité míry i rozpornost současné situace; na jedné straně hlubší rozpracování samé kategorie životního způsobu stojí nikoli na počátku jako něco daného, samozřejmého, ale je jedním z výsledků badatelského úsilí; na druhé straně poznávací proces spojený s analýzou empirické skutečnosti a akčně orientovaný si vynucuje na každém kroku určité přesnější (byť možná tím v některých oblastech provizornější) vymezení kategoriální.

V diskusi byla formulována řada různých stanovisek. M. Matouš naznačil možnou trasu hlubšího propracování vztahu společenského bytí a životního způsobu. Citované Hružovo vymezení považuje za poměrně chudé, a to zejména ve vztahu k celému myšlenkovému pochodu, kterým autor ve studii prochází, zatímco např. M. Soukup považuje vymezení za nosné zejména ve vztahu k operacionalizaci kategorie životního způsobu a k pokusům o jeho měření. B. Voborník chápe pod pojmem způsob života kvalitativně vyhraněný historický typ života určité třídy, vyplývající z jejího postavení ve výrobních vztazích, a z tohoto hlediska soudí, že není odůvodněné hovořit o specifickém způsobu života určité společenské vrstvy, či dokonce jednotlivce.

F. Charvát rozvinul zejména některé dialektické aspekty problému; nejde jen o to, že individuum se v činnostech projevuje, ale také jde o to, jak činnosti utvářejí člověka samého, jaký je vztah ekonomického a sociálního v procesu utváření životního způsobu.

Vymezení životního způsobu musí otevírat možnosti dekompozice a verifikace na empirickém materiálu s vědomím, že proces poznání tohoto složitého jevu nelze redukovat na dekompozici jeho elementů, zachycení jeho jevových forem.

I. Hruza v úvodním slově vyjádřil názor, že orientace na dekompozici životního způsobu znamená vlastně ulpívání na jevové rovině problému, a poněvadž každá jevová stránka věci je prakticky nevyčerpatelná, je podle jeho soudu možné formulovat neomezené množství komponent. E. Magdolen naproti tomu, dle našeho názoru oprávněně, zdůraznil, že problém komponent nelze podceňovat. Jestliže výzkum socialistického životního způsobu má vyústit v poznatky napomáhající jeho cílevědomému, plánovitému utváření, pak je třeba hledat i účinné nástroje realizace vytyčených cílů v jednotlivých sférách života. Zde se bez určitého systému komponent neobejdeme.

B. Filipcová, ač souhlasí s tím, že činnosti jsou základním strukturotvorným prvkem životního způsobu, se domnívá, že dalšími jeho významnými prvky jsou i potřeby, hodnoty

a normy. Potřeby (ale i hodnoty a normy) jsou jak produktem, tak motivem jednání a myšlení lidí.

* * *

Spektrum diskutovaných otázek bylo podstatně širší, než zachycuje naše informace. Hovořilo se o úloze hodnot v utváření lidského života, o otázkách jejich třídního a všelidského charakteru, vztahu životní úrovně a životního způsobu, teorie a empirie atd.

V podnětné různosti stanovisek zaznívala řada sjednocujících, společných tónů, jak ve smyslu teoretických východisek bádání, tak ve smyslu vědomí jeho akční úlohy. Podstatou marxisticko-leninského výzkumu způsobu života je jeho akční orientace ve smyslu myšlenky, že nejde jen o interpretaci, ale především o změnu světa, společnosti a člověka — takové bylo vyznění celé diskuse. Vědomě utvářet socialistický způsob života, tzn. z hlediska programových cílů vytyčených komunistickou stranou hledat přiměřené nástroje a zprostředkující články jejich realizace, to je aktuální společenský úkol, k jehož naplnění musí přispět i společenská věda.

Blanka Filipcová

